चितवन जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

शोधकर्ता
गंगा कुमारी महतो
परीक्षा क्रमाङ्कः २४०००५३
त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-५६८-१९८-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा
शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय
वर्षको नेपा.शि. पाठ्यांश (५९८)
पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७५/2018

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

प्रतिबद्धतापत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग सप्तगण्डकी बहुमखी क्याम्पस भरतपुर चितवन अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको नेपा.शि ५९८ पाठयांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **चितवन जिल्लाको कक्षा सातमा अध्ययनरत थारूमातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो मौलिक शोधपत्र हो । यसमा कुनै अंश प्रतिलिपि प्रकाशित र शोध प्रयोजनस्वरूप उपाधि लिन विश्वविद्यालयमा प्रस्तुत गरिएको छैन भनी प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मितिः २०७५/०३/१५

सन् :२०१८ जुन २९

....

गंगा कुमारी महतो

शोधार्थी

निर्देशकको सिफारिस-पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत **चितवन जिल्लाको कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी गंगा कुमारी महतोले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले यस शोधपत्र तयार गर्न निकै परिश्रम गर्नु भएको छ । यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पससमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोध निर्देशक

....

उपप्राध्यापक श्री बलराम शिवाकोटी

वि.सं. : २०७५/०३/२९

सन् : २०१८, जुलाई, १३

कृतज्ञताज्ञापन

यस **चितवन जिल्लाको कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपा. शि ५९८ पाठयांशको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

सर्वप्रथम यस शोधपत्रलाई तयार गर्ने क्रममा कहिल्यै बोझ र झन्झटका रूपमा नलिई सहयोग गर्नुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु श्री बलराम शिवाकोटीप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै आवश्यक सल्लाह दिनुहुने गुरु सरोज दवाडीप्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्दछ । शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउँन सहयोग पुऱ्याउने सप्तगण्डी क्याम्पसको पुस्तकालय, त्रि.वि केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराउनेको लागि श्री साझापुर मा.वि. परिवार,श्री सरस्वती मा.वि.परिवार, श्री जानकी मा.वि. परिवार, श्री अलमाइटी एकेडेमी परिवार र नमुना इङ्लिस् बोर्डिङ परिवारप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

मलाई शोधपत्र लेखनको क्रममा सल्लाह र सहयोग गर्नुहुने मेरो जीवनसाथीश्री सुन्दर महतोप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै यो शोधपत्रलाई मूर्तरूप प्रदान गर्नका लागि टङ्कण गर्नुहुने श्रद्धेय दाजुश्री नन्दु महतोलाई समेत हृदयदेखि नै धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

वि.सं. : २०७५/०३/२९

सन् : २०१८, जुलाई, १३

....

गंगा कुमारी महतो

शोधार्थी

शोधसार

प्रस्तुत शोधकार्य चितवन जिल्लाका मेघौली क्षेत्रअन्तर्गतका कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई समेटिएको छ । जसमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता पहिल्याउने उद्देश्य राखिएको छ । कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू विद्यार्थीहरूको लिङ्गगत र विद्यालय प्रकृतिका आधारमा पठनबोध क्षमताको स्थिति क-कस्तो छ । पहिल्याउनु यस सोधको दोस्रो उद्देश्य हो । उक्त उद्देश्यअन्तर्गत विद्यार्थीहरूको के-कस्ता कमी-कमजोरीहरू रहेका छन् । त्यो पत्ता लगाउनु नै यस शोधको उद्देश्य हो ।

यस **'कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा तयार पारिएको शोधपत्रमा सामग्री सङ्कलनका क्रममा अनुसन्धान कार्यलाई व्यवस्थित र भरपर्दो बनाउनका लागि प्रतिनिधिका रूपमा मेघौली क्षेत्रमा रहेका पाँच वटा सामुदायिक र पाँच वटा संस्थागत विद्यालयका दस/दस जनाका दरले सय जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । यसमा विद्यालयको प्रकृति र लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको छनोट गरिएको छ । सूचना सङ्कलन पक्रियाअन्तर्गत पठनबोध क्षमताको अध्ययनको लागि प्रश्नावली निर्माण गरी त्यो प्रश्नावली छनोटमा परेका विद्यार्थीहरू सामु लगेर आवश्यक सूचना सङ्कलन गरिएको छ ।

समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको प्रतिशत गणना गर्दा बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीको पठनबोध क्षमता ८० प्रतिशतभन्दा माथि देखिएको र अल्पसङ्ख्यक विद्यार्थीको पठनबोध क्षमता ५० प्रतिशतभन्दा माथि देखिएकाले विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता उच्च किसिमको बढी सङ्ख्यामा भएकाले समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । निष्कर्षमा भन्नुपर्दा समग्र छात्र र छात्राका तुलनामा छात्रको पठनबोध क्षमता बढी देखिन्छ भने छात्राको पठनबोध क्षमता कमजोर रहेको पाईयो । संस्थागत विद्यालयको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयको पठनबोध क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।

विषयसूची

	पृष्ठ सङ्ख्या
अध्याय एक : शोध प्रस्ताव	**1-5**
१.१ विषय परिचय	1
१.२ समस्याकथन	2
१.३ शोधको उद्देश्य	3
१.४अध्ययनकोसान्दर्भिकता उपादेयता	3
१.५अध्ययनको सीमाङ्कन	4
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा पठनबोधको सैद्धान्तिक अवधारणा	**6-21**
२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	6
२.१.१.सम्बद्ध पुस्तक समीक्षा	6
२.१.२ सम्बद्ध शोधको समीक्षा	8
२.२ पूर्वकार्य समीक्षाको महत्त्व	11
२.३ पठनबोधको सैद्धान्तिक प्रारूप	12
२.३.१ बोधको परिचय	12
२.४ बोधका प्रकारहरू	13
२.४.१ श्रुतिबोध	13
२.४.२ पठनबोध	15
२.४.३ दृष्टिबोध	16
२.४.४ स्पर्शबोध	16
२.४.५ आस्वादबोध	16
२.४.६ घ्राणबोध	17
२.५ पठनबोधका तहहरू	17
२.५.१. अभिधात्मक तह	17
२.५.२ व्याख्यात्मक तह	17
२.५.३ समीक्षात्मक तह	18
२.५.४ सिर्जनात्मक तह	18
२.६ पठनबोधमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू	18
२.६.१ वातावरण	18
२.६.२ सामग्री छनोट	19
२.६.३ विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक अवस्था	19
२.६.४ उत्प्रेरणा	19
२.६.५ अभ्यास	20
२.६.६ मानसिक तथा संवेगात्मक अवस्था	20

२.७ पठनबोध क्रियाकलाप गर्दा अपनाउनु पर्ने तरिकाहरू 20
२.८ बोधप्रश्नको उत्तर लेख्ने प्रक्रिया 21

अध्याय-तीन : शोधविधि र प्रक्रिया **22-29**
३.१ अध्ययनको ढाँचा 22
३.२ जनसङ्ख्या 23
३.३ अध्ययनको क्षेत्र 23
३.४ सामग्री निर्माण 24
    ३.४.१ प्राथमिक स्रोत 25
    ३.४.२ द्वितीयक स्रोत 25
३.५ सामग्री कार्यान्वयन 26
३.६ तथ्याङ्कको सङ्कलन र विश्लेषण 26
३.७ शोधपत्रको रूपरेखा 28

अध्याय-चार : व्याख्या तथा विश्लेषण **30-39**
४.१ समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति 30
    ४.१.१ प्रतिशतको आधारमा समग्र विद्यार्थीको पठनबोध क्षमताको स्थिति 30
    ४.१.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति 31
४.२ समग्र मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति 32
४.३ विद्यालय प्रकृति र लैङ्गिकताका आधारमा अध्ययन 33
    ४.३.१ पठनबोध क्षमतामा लैङ्गिक आधारमा छात्र र छात्राबीच तुलना 33
    ४.३.२ पठनबोध क्षमतामा विद्यालय प्रकृतिका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना 34
४.४ विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताका कमजोरी 35
    ४.४.१ मातृभाषाको प्रभाव 36
    ४.४.२ पारिवारिक कारण 36
    ४.४.३ वातावरणीय पक्ष 36
    ४.४.४ अभ्यास 37
    ४.४.५ उत्प्रेरणा 37
    ४.४.५ सामग्री छनोट विधि र प्रक्रिया 37
    ४.४.६ विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक अवस्था 38

४.५ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमतासम्बन्धी कमजोरीहरू 38
४.६ पठनबोध क्षमता अध्ययनको सुझाउहरू 38

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता **40-50**

५.१ सारांश 40
५.२ निष्कर्ष 41
५.३ उपयोगिता 45
५.३.१ नीति निर्माणगत तहमा 45
५.३.२ प्रयोगगत तहमा 46
५.४ भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू 48
सन्दर्भ सामग्रीसूची **49–51**
परिशिष्ट क
व्यक्तिवृत्त

तालिकासूची

तालिका सङ्ख्या		पृष्ठ सङ्ख्या
१	प्रतिशतको आधारमा समग्र विद्यार्थीको पठनबोध क्षमताको स्थिति	30
२	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति	31
३	समग्र मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति	32
४	पठनबोध क्षमतामा लैङ्गिक आधारमा छात्र र छात्राबीच तुलना	33
५	पठनबोध क्षमतामा विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलना	34

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

प्रस्तुत शोधपत्रमा राखिएका सङ्क्षेपीकृत शब्दहरू यसप्रकार रहेका छन :

उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
क्र.सं.	क्रमसङ्ख्या
डा	डाक्टर
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नेपा. शि.	नेपाली शिक्षा
ने.भा.शि.वि.	नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
पा.वि.के	पाठ्क्रम विकास केन्द्र
प्रा.	प्राध्यापक
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	विक्रम संवत्
सं.	संस्करण
सह. प्रा.	सह प्राध्यापक
त्रि.वि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय